

Н.Л. Більчук

ПРОБЛЕМА СПІВБУТТЯ ЛЮДИНИ ТА СУСПІЛЬСТВА В КОРДОЦЕНТРИЗМІ

Актуальність дослідження теми взаємозв'язку людини та суспільства зумовлена загальною кризою, що охопила Україну. На сучасному етапі необхідність створити таку концепцію нової держави, де активна та творча особистість має відігравати вирішальну роль, виходить на перше місце. Багато дослідників визнає, що джерелом цієї кризи є втрата духовно-моральних цінностей і орієнтирів, котра веде до руйнування як самої особистості, так і суспільства. Людина, що позбавлена трансцендентних, надсвітових основ свого існування, втрачає внутрішню цілісність, і, як результат цього, в ній зникає почуття власного буття людини та недоторканності сфери «особистого». Тому, проблема цілісності духовного світу людини, визначення її ролі та співбуття з суспільством знаходиться в центрі уваги всіх сучасних напрямків соціально-філософської думки в цілому.

На рубежі XIX-XX ст. в працях вітчизняних філософів (П.Д. Юркевича, Б.П. Вишеславцева та ін.) були висунуті основні положення «філософії серця». Розвиток цих положень на сучасному етапі дозволив сформулювати методологічний принцип, який отримав назву *кордоцентризм*. Концепція «філософії серця» зосереджує увагу на неповторності людської особистості, яка розглядається як цілісна завдяки «серцю», що стає метафізичною основою внутрішнього світу людини. Однак у працях сучасних філософів (І. Потаєвої, Г. Стрельцової та ін.) найбільш розвинені антропологічні та гносеологічні питання, в той час як соціально-антропологічний аспект кордоцентризму лишився поза увагою. Вибір теми зумовлений також тим, що вирішування проблем у концептуальному просторі поняття «серце» відповідає особливостям національного світогляду. Метою цієї статті є розкриття проблеми «людина – суспільство» з точки зору методології кордоцентризму.

Уся концепція кордоцентризму будується на діалектичній єдності протилежностей, які є принципом будь-якої науки про людину. Підставою для єдності цих протилежностей стає *внутрішня сутність* людини, її морально-етичні цінності. Звертаючись до людини з її духовним світом і ірраціональними прагненнями, кордоцентризм наполягає, що вона не піддається раціональному пізнанню, яке торкається лише зовнішньої сторони. Раціоналізм позбавляє людину будь-якої таємничості, того, що не піддається розкладанню на поняття і категорії, і, зрештою, людина

позбавляється своєї індивідуальності.

Згідно з традицією «серце» є джерелом *духовного* і *душевного* світу людини. Воно завжди визначає *єдність* внутрішнього світу людини. Розкриваючи сутність людини, кордоцентризм визначає зміст поняття «серце», якими стають поняття *свобода, воля, віра, любов і розум*. Представлені атрибути внутрішнього світу людини дають можливість розглядати її як *особистість* і звернутися до проблем моральності, яка є центральним поняттям практичної філософії. Підкреслимо, що раціоналізм у теоретичному плані (Р. Декарт) і в практичному застосуванні (І. Кант) має потребу в трансцендентно визначеній підставі (Богові), яка в його межах виступає зовнішньою стосовно людини силою, що веде до загального розподілу світу і людини, протиставлення індивіда та суспільства і, врешті-решт, до втрати свободи особистості. Визначивши недоліки раціонального розуміння особистості, кордоцентризм переборює їх завдяки знаходженню в самій людині *підстави*, що розкриває принципи її моральної поведінки. Він пов'язує гідність особистості з індивідуальною неповторністю людини, з її внутрішньою прихованою сутністю.

Звертаючись до безумовно вільної засади, що розкриває моральний аспект внутрішньої сутності людини та примирює протилежності, багато філософів (Платон, Августин, Ф. Шеллінг, Л. Фейєрбах, слов'янофіли та ін.) бачили його у *Любові*. У християнській традиції любов є *основним принципом* життя, основою моральності, адже в «серці» записав Бог основний закон моральної поведінки: *возлюбіть ближнього свого всім серцем своїм*. Кордоцентризм наполягає на тому, що в «серці» укладені здібності і прагнення людини, притаманні її *природній* сутності, і визначає їх як прагнення до блага, засноване на любові (З, С. 95). Таким чином, любов «укорінюється» у внутрішній сутності самої людини і подає моральність як *природну* сутність людини.

Підкреслюючи гідність індивідуального виміру особи, кордоцентризм звертається до проблеми її взаємин з іншими людьми і вказує, що саме *любов до ближнього* є умовою людського *співбуття*. Тільки звернення до іншого на принципах любові безумовно визнає її індивідуальність настільки ж *цінною і значимою*, як і моя власна. Якщо у німецькій філософії любов – це подолання егоїзму шляхом *відмови* від власної сутності заради іншого, то для філософів кордоцентризму вона означає *визнання* цінності кожної індивідуальності. Спираючись на теорію І. Канта про особистість, яка поєднує в собі індивідуальні та надіндивідуальні якості, філософи цього напрямку інакше розставляють акценти у взаємозв'язках цих елементів. Вони наполягають, що соціальні відносини повинні будуватися за принципом

визнання гідності і найвищого значення індивідуальності людини. Вони підкреслюють, що хоча зміст індивідуальної сутності людської душі завжди «виявляється або постає у суспільних і родових формах душевного життя» (З. С. 88), але ніколи не вичерпується цими проявами. Спираючись на морально-етичний аспект сутності людини, кордоцентризм пов'язує природу суспільних відносин з розкриттям поняття *моральної особистості*, характеристикою якої є здатність розрізняти *вільні* вчинки від таких, що зроблені через *необхідність*, та діяти, спираючись на знання відмінності між *добром і злом*, що і складає основу моральної поведінки.

Виділяючи властиві людині *моральні* принципи, кордоцентризм розкриває аспекти і відносини, що формують її світогляд. Внутрішню єдність моральної особистості складають як *надбані* властивості, так і наявність *вічних і незмінних істин* (відмінність добра і зла, любов до справедливості та блага), зосередженням яких є «серце», як зосередження прихованих (духовних) і виявлених (душевних) якостей людини.

В історії філософії існували різні вчення, що визначали норми і принципи моральної поведінки. Одні ґрунтуються на придбаних цінностях, тобто зовнішніх факторах, якими є виявлені характеристики людини, норми суспільства, навколишній світ і т.п. Вони завжди умовні і недостатні через мінливість цілей і основних принципів. Інші спираються на принципи, що складають внутрішню сутність людини, підставою якої є вічні цінності та ідеї. Вони не орієнтуються на зовнішні умови і тому стійкі і незмінні. Звідси, визначення особистості тільки як здатної до *пізнання* не є достатнім, тому що орієнтує на зовнішні фактори, у той час як *моральна* особистість здатна до визначення норм і цілей своєї поведінки, виходячи з власної сутності й оцінки. Тому поняття моральної особистості є основою суспільних відносин, у формуванні яких визначальне значення приділяється усвідомленню цінності кожної індивідуальності, у тому числі і своєї власної.

У різні часи у різних народів існували три основні *ідеї* моралі: *ідея обов'язку*; *ідея блага* та *ідея добропорядності*, або любові, що розвивалася в християнстві. Філософи кордоцентризму відзначають, що поведінка, яка обумовлена *обов'язком*, позбавлена вільного вибору, у той час як інші (справедливість та любов) утілюються тільки унаслідок внутрішнього і вільного руху «серця». Крім того, вимога не порушувати права іншого залишає нас байдужими, вимагаючи лише зовнішнього дотримання правил, тоді як у *любві* споконвічно закладено позитивне ставлення до іншої людини, а за законом *справедливості* – байдужість уже є образою. І в цьому слабке місце в практичній філософії І. Канта, де необхідність додержання обов'язку визначається *розумом*, а не *почуттями* до себе і до інших,

визнанням гідності кожної індивідуальності. (Ідея обов'язку повною мірою відповідає визначенню свободи як усвідомленої необхідності (Спіноза), що позбавляє людину власної відповідальності за *мотиви* її вчинків, приховані від інших, але такі суттєво важливі для самої людини.)

Сутність моральної особистості розкривається за допомогою тих *відносин*, що складають світогляд людини. Особлива увага у кордоцентризмі приділяється відношенню людини до самої себе. «Людина, що має здатність *самопізнання*, є *явище* не тільки для *іншого*, але і *для себе*, і в цьому випадку людина має такі відносини до самої себе, що не можуть збігатися з відносинами її до інших» (3, С. 45). Якщо індивідуальна сутність людини не визнається гідною поваги, то особистість утрачає почуття власної значимості і цінності, що призводить до знищення індивідуальності. Саме відношення до самого себе складає *індивідуально-значиме* в людині і є обов'язковим і центральним, стаючи основою всіх інших відносин.

Таким чином, розкривши внутрішню сутність людини у концепті духовності, кордоцентризм у соціальній сфері акцентує увагу на проблемі *самоповаги* до власної індивідуальності. Саме відношення людини *до самої себе* і визначає її відношення до інших. Почуття власної гідності складає основу буття індивіда у суспільстві, яке повинно бути побудовано на принципі взаємної любові, де визнання цінності індивідуальності іншого зумовлено визнанням власної значущості. Кордоцентризм, який відображає особливості національного світогляду, пропонує шлях вирішення проблеми «людина–суспільство», що заснований на визнанні гідності та цінності індивідуально неповторної сутності людини, яка і визначає її місце у суспільстві. Необхідною умовою гармонійного розвитку особистості та суспільства у кордоцентризмі виступає цілісність внутрішнього морально-духовного світу людини. Такий підхід підкреслює необхідність поважати кожну особистість, формувати самоповагу та повагу до інших, висловлювати та активно відстоювати власну життєву позицію, що і складає умови гармонійного розвитку всього суспільства.

Література:

1. Вільчинська С.В. Антропологічні розвідки П. Юркевича та С. Кьєркегора: Аналогії та паралелі // Філософська думка. – 1999. – № 1-2. – С. 161-187.
2. Вышеславцев Б.П. Значение сердца в религии // Путь. Орган русской религиозной мысли. – сентябрь, 1925, С. 65-79.
3. Юркевич П.Д. Философские произведения. – М.: Правда, 1990. – 546 с.